

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEN KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI HİKÂYESİNİN ARKETİPSEL SEMBOLİZM AÇISINDAN ÇÖZÜMLENMESİ*

Meryem ERDOĞAN**

*“Nasıl ki yaşayan her şey birçok ölümden geçmek zorundaydı
bilinç de ancak bilinçdışının daima dikkate alınmasıyla
var olabilir.” Carl Gustav Jung*

ÖZ

Arketipsel sembolizm son dönemlerde edebi eserlerin incelenmesinde sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Geçmişin kökenine dair yapılan araştırmalar, geleceği aydınlatan milli ve kültürel birikim olup kolektif bilinçdışının ürünleridir. Bu çalışmada Türk dili ve edebiyatı bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan Dede Korkut Hikâyelerinden Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı anlatısı arketipsel sembolizm bakımından incelenmiştir. Bu anlatı destansı karakteriyle ve mitik özellik taşımasıyla ilksel imgeler yani arketiplerin bütün izlerini taşımaktadır. Anlatıda temel arketiplerin hemen hepsinin kullanıldığı görülmüştür. Anlatıda aynı kişinin birden fazla arketip içerisinde yer alması anlatıyı diğer anlatılardan farklı kılmaktadır. Çalışmada bütün temel arketipler başlıklar halinde incelenmiş ve bu arketipler arasındaki organik ilişki çözümlenmiştir. Öncelikle “ayrılma- erginlenme-dönüş” aşamalarını içerisinde barındıran kahraman arketipi üzerinde durulduktan sonra sırasıyla anne, animus, anima, persona, gölge, yaşlı bilge adam ve ben arketipleri açıklanmıştır. Eser kahramanın özünde eksik olan arzu nesnesi yani animası ile bütünleşme isteği çevresinde gelişen ve bu bütünleşme için içsel ve dışsal engelleri “gölge arketipi”ni aşan Kan Turalı’nın bireyselleşme sürecini tamamlayıp ikinci doğumunu gerçekleştirmesi açısından önemli nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arketipsel sembolizm, Dede Korkut, Kan Turalı, imge.

ANALYSIS OF KANLI KOCA OĞLU KAN TURALI STORY FROM DEDE KORKUT STORIES IN TERMS OF ARCHETYPICAL SYMBOLISM

ABSTRACT

Archetypal symbolism has been one of the most frequently used methods in the study of literary works recently. Researches on the origin of the past are national and cultural accumulations which illuminate the future and are the products of the collective unconscious. In this study, the narration of Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı, one of the Dede Korkut Stories which has a very important place in Turkish language and literature, was examined in terms of archetypal symbolism. This narrative carries all the traces of primary images, namely archetypes, with its epic character and mythical features. It was seen that almost all of the basic archetypes were used in the narrative. The fact that the same person is included in more than one archetype in the narrative makes this narrative different from others. In the study, all basic archetypes was examined in titles and the organic relationship between these archetypes will be analyzed. First of all, after focusing on the hero archetype which includes the stages of separation-initiation- rotation” the archetypes of mother, animus, anima, persona, shadow, old wise man and I was explained. The work develops around the object of desire that is missing at the core of the hero, that is, the desire to integrate with its anima. This integration is important in terms of completing the process of individualization of Kan Turalı, which transcends the internal and external obstacles, namely the “shadow archetype”, and realizes its second birth.

Keywords: Archetypal symbolism, Dede Korkut, imagery, Kan Turalı.

* Bu makale *Dede Korkut Hikâyelerinin Jung’un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Bağlamında İncelenmesi* adlı Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, meryemerdogan0604@gmail.com ORCID: 0000-0003-1521-3579.

GİRİŞ

Arketipsel sembolizm geleneksel ya da modern anlatı türündeki eserlerin çözümlemesinde başvurulan yöntemlerden biridir. Bu kavram psikoloji camiasına İsviçreli psikiyatr ve analitik psikolojinin kurucusu olan Carl Gustav Jung tarafından kazandırılmıştır. Jung kişiliğin öz tabiatını anlamlandırabilmek için hayaller ve düşler dünyasını ve bu dünyanın örtük anlamlarını anlama girişiminde bulunmuştur. Jung'un kendi aktarımına göre bu süreçte farklı figürler ve değişik semboller kendisine uğramıştır. Jung bu figürleri kolektif (ortak) bilinçdışımızı oluşturan ilksel imgeler yani arketipler olarak adlandırmıştır (Jung 2006: 161). Jung'un arketipleri keşfetme sürecinde; hastaların rüyalarının içeriği ile ulusların sözlü anlatım yoluyla varlığını koruyan mitolojik anlatımların içeriği arasındaki şaşırtıcı benzerlik onu kolektif bilinçdışı fikrine ulaştırmıştır. Jung rüya içeriğindeki sembollerin yapısı ve kökeni gereği bireysel olanlar ve kolektif olanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır ve kolektif rüya sembollerine ayrı bir önem vermiş, bu kolektif sembollerin daha çok dinsel imgelerden oluştuğunu belirtmiştir. İşte bu kolektif rüya sembollerini bizlere evrim sürecine tabii olan zihin dünyamız aracılığıyla atalarımızdan aktararak bugün bile zihnimizde varlığını koruyabilen kalıntıların rüyalarımızın içerisindeki ifadeleridir. Çoğunun ilkel düşüncelere, ritüeller ve mitlere benzerlik gösterdiği bu rüya içeriklerine Freud "arkaik kalıntılar" ismini verirken Freud'un bu düşüncesinden hareket ederek Jung ulusların kadim mitlerinin ve ritüellerinin rüyalar içerisindeki bu tezahürlerini "arketipsel imgeler" olarak adlandırmıştır (Jung 2017: 43-62). Arketipler yalnızca gelenek, dil aktarımı ve göçlerle yaygın hale gelmez. Zaman ve yer ayırt etmeksizin herhangi bir dışsal faktöre bağlı kalmadan kendiliğinden görünür olurlar (Jung 2017: 20).

Türk dili, kültürü ve edebiyatı açısından önemli bir yere sahip olan Dede Korkut anlatıları, Oğuz boylarının yaşayış biçimlerini her yönüyle anlatan ve mitin varlığını sürdürdüğü hikâyelerdir. İçinde barındırdığı on iki hikâyeye insanın evrensel ve ebedi boyutuna ayna tutan Dede Korkut Kitabı, Türk İslam ruhunun ortaya çıkış ve olgunlaşma hikâyesini anlatmaktadır. On iki kesit şeklinde olan bu eser mitten yazıya geçişi doğurmakta, hızlandırmakta ve edebi bir biçimde sisteme sokmaktadır. Her bir hikâyede bir kahramanlık destanı anlatılmaktadır. Milli ve kültürel kimliğimizin mitik düzlemde yansıtıldığı metinler Türk kimliğinin ve Türk medeniyeti tarihinin en mühim belgesidir (Gökalp 2013: 29-30).

Dede Korkut Kitabı içinde yer alan hikâyelerdeki olaylar kahramanların başından geçen serüvenler gibi görünse de Türklerin köklü tarihi ve anlayışına, gelenek ve göreneklerine o dönemin penceresinden bakmayı sağlamaktadır. Bu durum kültürel belleği taze ve diri tutmaktadır. Hikâyelerdeki karakterler birer kahraman olmanın yanı sıra canlı toplumsal bellek taşıyıcısı konumundadır (Çetinkaya 2015: 254). Bu özellikleriyle Dede Korkut Hikâyeleri zengin arketipsel öğeler barındırır. Bunların çözümlenerek ortaya konulması hikâyelerin daha farklı bakış açıları ve geniş bir perspektifte ele alınması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmada da Dede Korkut Hikâyelerinden arketipler yönüyle dikkati çeken "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" hikâyesinin arketipsel sembolizm açısından çözümlemesi amaçlanmıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinin altıncısı olan Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı anlatısı hikâyenin başkışisi olan Kan Turalı'nın, babası Kanlı Koca tarafından evlendirilmek istemesiyle başlamaktadır. Ancak Kan Turalı istediği alp tipi kadını bulamaz. Babası arar ve Trabuzan Tekürü'nün kızının tam onun istediği gibi olduğunu Kan Turalı'ya söyler. Kan Turalı bir aslan, bir boğa ve bir deveyi öldürerek kızı alır. Evlendikleri gece kâfirlerin saldırısına uğrarlar ve Selcen Hatun sayesinde bu savaştan kurtulurlar. Selcen Hatun'un düşmanı yendiği için övüneceğini

düşünen Kan Turalı ve Selcen Hatun arasında bir düello geçer. Sonrasında ikisi de birbirini sevdiğini anlar ve barışıp yurtlarına dönerler.

Kan Turalı anlatısında aşağıdaki arketipik özellikler tespit edilmiştir:

1. Kahraman Arketipi

Jung büyük arayışlar ve keşiflerde, ulusunun kurtuluşunu sağlayan eylemlerde bulunan bir arketip teması olduğunu savunmuştur ve bu arketipe “kahraman arketipi” adını vermiştir. Bu kahraman arketipi, genel olarak bilinçdışının bilinmezliğini aşır kişiliğinin tüm yönlerini bütünleştirerek kendini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Jung kendini gerçekleştirmeyi amaçlayan kahraman arketip kavramını oluştururken psikanalist Otto Rank’ın kahraman mitinin doğuşu hakkında yazdığı “The Myth of the Birth of the Hero” eserinden esinlenmiştir (Sambur 2005: 109). Jung’un kahraman arketipi bünyesindeki kahraman, kahraman olabilmek için çeşitli zorlu aşamalardan geçmek zorundadır. Bu nedenle bu arketipe “aşama arketipi” de denilmektedir (Gürses 2007: 82). Kahramanın geçmek durumunda olduğu bu aşamalar “ayrılma, erginlenme ve dönüş” aşamalarıdır (Namlı 2007: 1215).

Hikâye tamamen animası ile bütünleşmek için mücadele eden bir kahraman olan Kan Turalı üzerine kurulmaktadır. Evlilik çağı gelen Kan Turalı’yı babası Kanlı Koca evlendirmek istemektedir. Kan Turalı da istediği kız özelliklerini yani animasını babasına söylemektedir:

“Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlı kâfir iline varmadın ol varmış mana baş getürmüş ola didi.” (Ergin 2018:185).

[Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olsun. Ben kara koç atuma binmeden o binmiş olsun. Ben kanlı kâfir ülkesine varmadan o varıp bana baş getirmiş olsun, dedi.]

Hikâyenin aksiyonu Kan Turalı’nın hayalinde canlandığı bu kızı elde etmesi için verdiği mücadele üzerinedir. Animası ile bütünleşmek için yola çıkan Kan Turalı’yı bu yolda bir dizi sınav beklemektedir. Kanlı Koca oğlu için Tırabuzan Tekürü’nün güzel ve sevimli kızını bulmuştur. Bu kız çok iyi ok attığı için ve alp tipi olduğu için oğluna uygun olacağını düşünmektedir. Fakat bu kızın üç canavar kalınlığında kaftanı vardır ve babası bu üç canavarı yenene kızını verecektir. Bu canavarlardan biri boğa, biri aslan, biri de devedir. Hikâyede bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“Kanlı Koca aydur: Hay canum oğul hüner didigüm ol degül, ol kız için canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı basa ol kızı ana virürler, basup öldürme anun başını keserler burca asarlar. Kan Turalı aydur: Baba bu sözi sen mana dimemek gerek idün, çünkü didün elbetde varsam gerek, başuma kahınç yüzüme tohınç olmasun, kadun ana big baba esen kalun didi.” (Ergin 2018:186).

[Kanlı Koca söyler: Hay canım oğul hüner dediğim o değildir. O kız için üç canavar saklamışlar. Her kim o üç canavarı yenerse kızı ona verecekler; yenip öldüremezse onun başını kesip hisara asacaklar. Kan Turalı söyler: Baba bu sözü bana söylememen lazımdı. Sen bu sözü söylediğin için ben tabi ki oraya gideceğim. Başıma ve yüzüme kakmasınlar, kadın ana bey baba esen kalın, dedi.]

Kırk yiğidiyle birlikte Trabuzan Tekürü’ne giden Kan Turalı burada bireyselleşme sürecini başlatmaktadır. Asıl amacı içindeki kadına ulaşmak olan Kan Turalı’nın yenmesi gereken üç tane canavar vardır. Kahramanın animasına kavuşmak için çıktığı bu yolculukta ilk aşması gereken engel boğadır:

“Buğanun zincirin aldılar, salı virdiler. Buynuzı almas cıda kibi, Kan Turalının üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun alnına bir yumruk eyle urdu kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğun tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yener ne Kan Turalı yener. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardur, bunun öninden sıçraramım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun önünden savuldu. Buğa buynuzı üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldu. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdü.” (Ergin 2018:190).

[Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Boynuzu elmas mızrak gibi, Kan Turalı'nın üzerine geldi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğa kalçası üzerine çöktü. Alnına yumruğunu dayadı, geldi meydanın başına çıkardı. Çok çekiştiler. Ne boğa yenmekte ne Kan Turalı yenmekteydi. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı söyler: Bu dünyayı erenler aklıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Dirse Han oğlu Boğaç Han da boğayı böyle yenerek ad kazanmıştır. Türk toplumlarında alp tipi karakterlerin bilge özelliği de bu hikâyede vurgulanmaktadır. Kan Turalı'nın bu yolculukta aşması gereken ikinci engel aslandır. Aslanı yenerek üçüncü engele geçecektir.

“Kan Turalı mere kâfir aslanını koyuvir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçeyile idüm, sana sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanun pençesine sunu virdi. Adı görklü Muhammed salavat getürdi, aslanun elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk çenesine tokındı, uvatdı. Sügsüninden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldu.” (Ergin 2018:190-191).

[Kan Turalı bre kâfir aslanını salıver gelsin, dedi. Kara çelik öz kılıcum yok ki saldırdığı an ikiye böleyim, sana sığındı cömertler cömerdi gani Tanrı, yardım dedi. Aslanı koyuverdiler, sürüp geldi. Kan Turalı kepenegi tırnağına doladı, aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Aslanın elini gözetip öyle bir yumruk vurdu ki çenesine geldi ve çenesi kırıldı. Boyun kökünden tutup belini kırdı. Sonra getirip yere vurdu, kemikleri kırıldı.]

Böylelikle Kan Turalı ikinci engeli de iman ve gücüyle aşmıştır. Son olarak da deveyi yenmesi gerekmektedir. Eğer bu engeli de aşarsa Selcen Hatun'a kavuşacaktır ve animası ile bütünleşip kahramanlık yolculuğunu tamamlayacaktır:

“Canavarlar serhengi devedür, anun ile dahı oyun oynasun didi, andan sonra kızı virevüz didi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir tepme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürün önüne bıraktı.” (Ergin 2018:192).

[Canavarlar serdarı devedir. Onunla da oyun oynasın, dedi. Ondan sonra kızı veririz dedi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu. Deve bağırdı. Bir daha vurdu. Deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Üstüne gelip iki yerden boğazladı. Arkasında iki kemer çıkarıp Tekür'ün önüne bıraktı.]

Kan Turalı çıktığı bu yolculukta aşması gereken üçüncü engeli de aşip pişesinde bulunan gölge tarafları yenmiştir. Artık Selcen Hatun'a kavuşmak için hiçbir engel kalmamıştır. Selcen Hatun'u alıp beraber kendi ülkesine dönmek için yola çıkan Kan Turalı'nın bu sefer de düşmanla mücadelesi başlamaktadır. Selcen Hatun'un babası kızını verdiği için pişman olup altı yüz kâfiri peşlerinden göndermiştir. Bu sırada Selcen Hatun ve Kan Turalı da bir yere çadır kurup uyumaktadır. Uyku Oğuzlar için kötülüğün gelmesine fırsat vermektir. Düşman Kan Turalı'yı uykudayken basacakken Selcen Hatun onu uyandırmıştır. Selce Hatun'u savaşmaya hazır gören Kan Turalı ona nereye gittiğini sorunca Selce Hatun Kan Turalı'ya;

“Bu gelen kâfir çok kafirdür, savaşalım döğüşelim, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün didi” (Ergin 2018:194).

[Bu gelen kâfir çok fazladır. Savaşalım, dövüşelim. Ölenimiz ölsün, sağ kalanımız odaya gelsin, dedi.]

Bu savaştan sonra odaya dönen Selcen Hatun Kan Turalı'yı bulamamıştır. Daha sonra atıyla yüksek bir yere çıkınca toz duman olan yeri görmüş ve oraya inmiştir. Bakar ki Kan Turalı'nın atını ve göz kapağını oklanmıştır. Kan Turalı'yı kâfirlerden kurtarıp atının arkasına atıp yola koyulmuştur. Hikâyenin bu bölümünde Kan Turalı istediği gibi bir eş bulmasına rağmen zafere kavuşamaması personasına yenik düştüğünü, aldandığını göstermektedir. Bu aldaniş onun içinde bir gölge yan oluşturup onu Selcen Hatun'a karşı düşman etmiştir:

“Her kişi sözün söyledükde Sen orada turasın, öğünesin Kan Turalı zebun oldu. At ardına aldum çikdum diyessin Gözüm döndi, könlüm gitti. Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018:196).

[Herkes sözünü söylediğinde Sen orada kalkarsın, övünürsün Kan Turalı kötü oldu. At ardına aldım, çıktım, dersin Gözüm döndü, gönlüm gitti, Öldürürüm seni! Dedi.]

Kan Turalı'nın bu sözleri Selcen Hatun'u sinirlendirmiştir. Kendisince açıklama yapsa da Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmekte kararlıdır. Çünkü personası bunu yapmasını gerektirmektedir. Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması ve ayrıldığı yurduna bir korkak olarak değil kahraman bir bey olarak dönebilmesi için Selcen Hatun ile savaşacaktır.

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar.” (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Kan Turalı burada Selcen Hatun'un alplığını kabul etmiş ve savaşa son vermiştir. Çünkü ya kendisi ölecektir ya da Selcen Hatun. Böyle olduğu takdirde Kan Turalı animası ile bütünleşemeyeceği için tamlığa ulaşamayacak ve bireyselleşme sürecini tamamlayamayacaktır. Onun için canı pahasına aştığı bütün engeller boşa gidecek ve bir değeri kalmayacaktır. Bunu fark eden Kan Turalı Selcen Hatun'a sarılmış ve onu sinadığını söylemiştir. Erginlenme evresini bu şekilde tamamlayan Kan Turalı için artık dönüş vakti gelmiştir:

“İrağından yakınından gelişdiler, gizlü yaka tutuban yilişdiler, tatlu damağ virüben sorışdılar, ağ boz atlar binüben yortışdılar, big babası yanına irişdiler. Babası oğlançuğın gördi, Allaha şükürler eyledi. Oğluyile geliniyile Kanlı Koca Oğuzla girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır devedan buğra koyudan koç kırdurdu. Dügün itdi, kalın Oğuz biglerin ağırladı.

Altunluça günlüğün diküp Kan Turalı gerdeğine girüp muradına maksudına irişdi. Dedem Korkut gelüp şadlık çaldı, boy boyladı soy soyladı.” (Ergin 2018:198).

[Uzağından yakınından dolaştılar. Gizli yer köşe bulup koklaştılar. Tatlı damak verip öpüştüler. Ak boz atlara binip sürdüler. Bey babası yanına vardılar. Babası oğlunu gördü, Allah'a şükürler etti. Oğlu ve geliniyle Kanlı Koca Oğuz'a girdi. Göğü ala güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, dededen buğra, koyundan koç üretti. Düşün etti. Bütün Oğuz Beylerini ağırladı. Altunluça çatılı otağ dikip Kan Turalı gerdeğe girdiğinde muradına ve amacına ulaştı. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, boy boyladı soy soyladı.]

Bireyselleşme sürecine çıkan Kan Turalı ayrılma ve erginlenme aşamasını tamamlayarak dönüş aşamasına geçmiştir. Bu aşamada animası ile bütünleşen Kan Turalı ayrıldığı baba ocağına geri dönmüş ve Selcen Hatun'a yani arzu nesnesine ulaşarak da kendini tamamlamıştır. Kendinde eksik olan bu arzu nesnesi Kan Turalı'yı tamlığa erdirmiş ve onun bireyselleşme sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp içindeki gölge tarafları yenen Kan Turalı artık bireyselleşme sürecini tamlamış ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir.

2. Anne Arketipi

Türk edebiyatının kadına verdiği büyük önemin analitik psikolojideki karşılığı “anne arketipi”ne verilen önemde görülmektedir. Analitik psikolojinin anne arketipine verdiği önem onun her şeyin ve hatta varoluşun en başında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Annenin çocuğu dünyaya getirmek onun bakımını üstlenmek gibi yüksek bir erdem temsili nitelikleri anne arketipinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle anne verimliliğin, bolluğun ve bereketin temsilcisidir (Koçak ve Gürçay 2017:272-273). Bunun yanı sıra annenin bu olumlu nitelikleri ile birlikte anne arketipi cadı, baştan çıkartıcı, korkutucu nitelikleri de bünyesinde barındırır. Anne arketipinin pozitif boyutunu annenin desteği, yardımseverliği, manevi bilgeliği, yaratıcılığın kaynağı ve yeniden doğuşun simgesi oluştururken negatif boyutunu zehirleyici, korkutucu, baştan çıkartıcı karanlık ve gizli her unsurun simgesi oluşturur. Bununla birlikte anne arketipi edebi eserlerde bir insan olarak karşımıza çıkmasının yanı sıra anavatan, doğa, kilise gibi bilginin, şefkatin ve yaratılışın sembolü motiflerle de karşımıza çıkmaktadır (Sambur 2005: 107). Anne arketipinin temsilcileri arasında kişisel anne, büyükanne, üvey anne, süt anne ve daha üst anlamda tanrıça (özellikle bir tanrının annesi olarak) bulunabilmektedir. Ama kişisel annenin çocuğu yalnızca fiziksel olarak değil ruhsal olarak dünyaya getirmesi nedeniyle çocuk ile kişisel anne bilinçdışı bir birliktelik içindedir. Bu nedenle anne arketipi ilk olarak kişisel anne olarak vardır (Koçak ve Gökyay 2017: 272-273).

Dede Korkut Hikâyelerinde anne arketipinin sıkça bulunduğu görülmektedir. Oğuzlar anne sembolün; yüce ana, doğa ana ya da ideal eş sınıflarında bulunmaktadır. Bu hikâyede Kan Turalı'nın annesi evladı için endişe duyan sadık bir anne olarak görülmektedir.

“Anası aydur:

Anam kişi kızum kişi

Ala tan ile yiründen turı geldün Oğulu tutdurdun mı

Gafil ile görklü başın kesdürdün mi Kadın ana big baba diyü buzlatdun mı

Sen gelürsin bir bigüm görünmez bağrum yanar Ağız dilden bir kaç kelime haber mana

Kara başum kurban olsun gelin sana didi” (Ergin 2018:195).

[Anası:

Anam kişi, kızım kişi!

Tan atarken yerinden doğrularak kalktın Yalnızca oğulu yakalattın mı?

Habersizce güzel başını kestirdin mi? Kadın ana, bey baba diyerek ağılattın mı?

Sen gelirsin ama bir bebeğim görünmez, bağırm yanar. Ağız dilden bir kaç kelime haber bana, Kara başım kurban olsun, gelin sana! Dedi.]

Kan Turalı'nın annesi Selcen Hatun'a bu sözleri söylemektedir. Burada Kan Turalı'nın annesi çocuğu için endişelenen yüce ana arketipindedir. Kan Turalı'dan bebeğim diye bahsetmesi ise onun Kan Turalı'yı hala erginlenmemiş bir birey olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü anne için çocuğunun ad alıp almaması ya da kahramanlık yapıp yapmaması çok da önemli değildir. Kan Turalı annesinin gözünde hâlâ bir çocuktur. Şefkatli ve sadık bir anne olan Kan Turalı'nın annesi Kan Turalı'yı Selcen Hatun'un yanında göremeyince başına bir şey geldi sanıp bağıri yanmaktadır. Bu da annesinin Kan Turalı'ya düşkünlüğünü ve onu her daim seven bir anne olduğunu göstermektedir.

3. Anima ve Animus Arketipi

16. yüzyılda yaşamış simyacıların kadının maskülen erkeklerin ise feminen bir ruha sahip olduğu görüşünden etkilenen Jung her iki cinsiyetin bünyesinde hem maskülen hem de feminen karakterler bulunduğu görüşünü ortaya atmıştır. Kadının ruhsal yapısında bulunan bu eril karaktere animus adını verirken erkeğin ruhsal yapısında bulunan dişil karaktere de anima adını vermiştir (Sambur 2005: 101). Freud da bu görüşe paralel olarak hem erkek hem de kadının ruhsal yapısında karşıt cinsin üreme organlarının izlerinin bulunduğunu savunmaktadır (Freud 2014: 29). Bu bağlamda düşünüldüğünde Jung'un 16. yüzyıl simyacılarının görüşleri ile birlikte uzun bir dostluk süreci geçirdiği Freud'un bu görüşünden de etkilenerek bu eril ve dişil ruhsal yapıları "anima" ve "animus" olarak kavramsallaştırdığı düşünülebilir. Anima ve animus arketipleri kadınların tümüyle erkeklere erkeklerin de tümüyle kadınlara yabancı olmasını engelleyerek her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlamaktadır (Sambur 2005: 100). Ancak her iki cinsiyetin birbirine tanıdık olmasını sağlayan bu iki arketipin içerikleri aynı değildir. Örneğin Fordham (2015)'e göre anima arketipi bir yönden saf ve soylu tanrıça benzeri nitelikler bir yönden de baştan çıkarıcı şehvetli bir fahişe benzeri nitelikler olmak üzere bir yönü karanlık diğer yönü aydınlık nitelikler taşımaktadır (Irmak, Ava 2017: 24). Animus arketipi ise bir yönden kahraman benzeri nitelikler bir yandan da haydut ve katil benzeri nitelikler taşımaktadır. Erkeğin anima arketipi sıklıkla annesiyle ilişkisi tarafından şekillenirken kadının animus arketipi ise babası ile ilişkisi tarafından şekillenmektedir ve benzer şekilde bu arketiplerin negatif yahut pozitif niteliklerini belirleyen güç ise sıklıkla karşı cinsiyetten ebeveynle kurulan bu ilişkidir (Jung 2017: 174-187). Ruhsal bütünlüğün sağlanması ve bu iki yarımın bir tama kavuşması için hem kadın hem de erkek kendi ruhsal yapıları bünyesinde ister negatif ister pozitif nitelikte bulunan bu eril ve dişil karakterler ile bütünleşmesi gerekmektedir (Bars 2018: 63).

Kan Turalı Hikâyesi genel olarak anima ve animus arketipi üzerine kurulmaktadır. Animus kadının içinde barındırdığı erilliktir. Selcen Hatun ilk olarak içindeki erilliği yani animusunu bu şekilde göstermektedir. Kâfirlerle savaşarak alplığını ortaya çıkarmaktadır.

"Bu gelen kâfir çok kafirdür, savaşalım döğışelüm, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün didi. Burada Selcen Hatun at saldı. Karımın basdı, kaçanın kovmadı, aman diyeni öldürmedi." (Ergin 2018: 194).

[Bu gelen kâfir çok fazladır. Savaşalım, dövüşelim. Ölenimiz ölsün, sağ kalanımız odaya gelsin, dedi. Bu arada Selcen Hatun at sürdü, devamlı hızlandı, kaçanını yakalamadı, aman diyenini öldürmedi.]

İkinci olarak kâfirlerin yaraladığı Kan Turalı'yı kurtararak göstermektedir. Çünkü onun animusu Kan Turalı'dır ve ona kavuşmak istemektedir:

“Selcen Hatun Kan Turalıyı at ardına aldı, çıktı. (Ergin 2018:196).

[Selcen Hatun Kan Turalı'yı atının arkasına alıp yola çıktı.]

Animus arketipinin görüldüğü üçüncü yer ise Kan Turalı'nın personasına yenik düşüp Selcen Hatun'u öldürmek istediği andır. Burada Kan Turalı ile Selcen Hatun savaşacaktır:

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar.” (Ergin 2018: 197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Burada ötekinin gözünde diriliğini yitirme korkusuyla Selcen Hatun'u öldürme fikrine kapılan Kan Turalı, Selcen Hatun'un attığı oktan sonra aklı başına gelmekte ve animası ile bütünleşmektedir. Selcen Hatun da ok atmadaki hünerini içinde barındırdığı erillik yani animusu ile göstermektedir. Animus arketipinin görüldüğü son yer ise anima ve animusun bütünleştiği yerdir. Yani Kan Turalı'nın Selcen Hatun'u öldürme kararından vazgeçişidir. Hikâyede Selcen Hatun şu sözlerle animusunu yansıtmaktadır:

“Kalkubanı yirümden turur idüm

Yilisi kara kazılık atuma biner idüm

Babamun ağ ban ivinden çıkar idüm

Arku Bili Ala Tağı avlar idüm

Ala geyik sığın geyik kovar idüm

Tartanda bir oh ile nemler idüm

Demrensüz oh ile yiğit seni sınar idüm

Öldürmege yigidüm men seni kıyar midüm” (Ergin 2018:198).

[Kalkıp yerimden doğrulurdum,

Yelesi kara cins atıma binerdim,

Babamın ak çatılı evinden çıkardım,

Arku Beli Ala Dağı avlardım,

Ala geyik, sığın geyik yakalardım,

Yayı çektiğimde bir okla hedefi vururdum,

Temrensiz okla yiğit, ben seni sınırdım,

Öldürmezdim yığidim, ben sana kıyar mıydım?]

Selcen Hatun'un bu sözleri ile içindeki erilliği ile barıştığını yani arzu nesnesine ulaşip tamlığına ulaştığı anlaşılmaktadır. Yine avlanma, at binme gibi faaliyetlerde bulunması da onun animusunun göstergesidir. Hikâye animası ile bütünleşmek için mücadele eden Kan Turalı'nın hikâyesidir. Hikâye baştan sona anima ile bütünleşmek için Kan Turalı'nın içsel ve dışsal savaşılarını konu almaktadır. Hikâyenin girişinde anima arketipi şu şekilde yer almaktadır:

“Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış mana baş getürmüş ola didi” (Ergin 2018:185).

[Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olsun. Ben kara koç atuma binmeden o binmiş olsun. Ben kanlı kâfir ülkesine varmadan o varıp bana baş getirmiş olsun, dedi.]

Hikâyenin aksiyonu Kan Turalı'nın hayalinde canlandırdığı bu kızı elde etmesi yani animası ile bütünleşmesi için verdiği mücadele üzerinedir. Dışsal olan boğa, aslan ve deveyi yenme sınavlarından geçen Kan Turalı'yı bir de içsel bir sınav beklemektedir. Bu sınav öteki için yapılan bir savaştır. Ötekinin ona yüklediği rolden çıkmak istemeyen Kan Turalı, otoritesi sarsılmasın diye Selcen Hatun'u öldürmek ister fakat sonrasında Selcen Hatun'un attığı ok ile aklı başına gelir ve gölge yanıyla birleşerek personayı devre dışı bırakıp animası ile bütünleşmektedir. Kan Turalı'nın animası ile bütünleştiği yer hikâyede şu şekildedir:

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar. Kan Turalı soylamış, görelüm hanum ne soylamış:

Aslan uruğu sultan kızı

Öldürmege men seni kıyar midüm

Öz canuma kıyam men sana kıymayam

Men seni sınar idüm.”(Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler. Kan Turalı soylamış görelim hanım ne soylamış? “Aslan soylu sultan kızı! Öldürmeye ben seni kıyar mıydım? Kendi canıma kıyayım,

Ben sanan kıymayayım,

Ben seni sınırdım.” dedi.]

Burada Kan Turalı personasına yenik düşmeyip içindeki karanlık tarafıyla yani gölgesiyle yüzleşip animası ile bütünleşmiştir. Hikâyenin bundan sonrası ise birbirlerine kavuşup vatanlarına dönme yani dönüş aşaması ve Yaşlı Bilge Adam'ın gelerek boy boylayıp soy soylaması ile bitmektedir.

4. Persona Arketipi

Persona isminin kökeni Eski Yunan'da aktörlerin kullandığı maskelerden almaktadır. Bu aktörler Persona adını verdikleri bu maskeler aracılığıyla izleyicilerin beğeneceklerini düşündükleri şekillerde performanslarını göstermekteydiler (Sungurlar 2013: 54). İsmi Eski Yunan'da ki bu maskelerden alan kolektif bilinçdışındaki persona arketipi kişinin toplumun kendisinden beklentilerini sergilediği, topluma gösterdiği yüzü, maskesidir (Bars 2018: 65). Kişinin içerisinde bulunduğu toplumun normları kişiyi bu normlara uygun rol ve statüleri benimsemeye ve böylece kişiyi toplum normlarına uygun maskeler kullanmaya iter. Ancak bu

maskeler çoğunlukla kişinin sahip olduğu değil toplumun onda görmek istediklerini barındırdığı için bireysel değil kolektiftir. Toplum bünyesinde kendisine yer edinmek isteyen kişi ona öğretilmiş ve ondan beklenen bu kolektif davranış kalıplarıyla kendini topluma sunar (Talianova 2015: 54). Bu bağlamda düşünüldüğünde Persona arketipini kişiliğimizin vitrini olarak düşünebiliriz. Ancak kişi, kişilik vitrininde toplumsal beklentilere en uygun davranışları sergilediği ölçüde kendi gerçek benliğini bastırmış ve böylece kendine yabancılaşmış olur. Persona bireyin gerçek benliğinin önüne geçtiğinde bu durum bireyde bir rol karmaşasına yol açar. Örneğin mahkeme salonunda toplumun hâkimden beklediği rol yönünde hareket eden bir hâkim bireysel hayatını da bu rol ile sürdürmeye çalıştığında kendinde bir rol karmaşasına neden olur (Bars 2018: 65). Bu nedenle toplumun kişiden beklediği roller çevre ile birlikte değiştiğinde kişi maskesini değiştirebilmeli ve hatta kendisine yabancılaşmamak adına kimi zaman tüm maskelerini çıkarıp gerçek benliği ile yüzleşebilmeyi bilmelidir. Bu hikâyede kahramanın bireyselleşme sürecinde personasından sıyrılması durumu gerçekleşmektedir:

“Bu yigidün sözi yügrük, eger elinde hüneri var ise didi. Tekür aydur: Bu yiğidi anadan togma soyun. Soydılar. Kan Turalı altunlu keten bizini biline sardı. Kan Turalıyı alup meydana getürdiler” (Ergin 2018: 188).

[Bu yiğidin sözü çevik, eğer elinde hüneri varsa, dedi. Bu yiğidi anadan doğma soyun, dedi. Soydular. Kan Turalı altınlu ince keten bezini beline sardı. Kan Turalı'yı alıp meydana getirdiler.]

Hikâyeden alınan bu bölümde Kan Turalı'nın anadan doğma soyulması yani üstündeki maddi varlıklarının alınması onun personasından sıyrıldığına göstergesidir. Başka bir memlekette animası için mücadele eden Kan Turalı onun beyliğinin göstergesi olan kıyafetleri ve silahları almaları annesinden doğduğu haliyle savaşmasını istediklerindedir. Üzerinde hiçbir şeyi yokken savunmasız olacağını düşünen Trabuzan Tekür'ü Kan Turalı'nın üç canavarı yendiğini göründe kızını ona vermeye razı olmuştur:

“Mere men bu devenün burnına yapışacak ol kız söziyle yapışdı dirler, yarın Oğuz iline haber vara, deve elinde kalmışidi kız kurtardı diyeler, mere kolça kopuzum çalun ögün meni, yaradan kadir Tanrıya sığındım, bir buğradan döneyim mi, inşallah bunun daha başın keseyim didi” (Ergin 2018:192).

[Bre ben bu devenin burnuna yapışınca o kızın sözüyle yapıştı, derler. Yarın Oğuz ülkesine haber varır, deve elinde kalmıştı, kız kurtardı derler. Bre kolca kopuzumu çalın, övün beni! Yaradan Kadir Tanrı'ya sığındım, bir deveden döneyim mi? İnşallah bunun da başını keseyim, dedi.]

Burada Kan Turalı ötekinin gözünde beyliğini ve yiğitliğini yitirmemek için animasını karşı güç olarak personasını öne çıkarmaktadır. Toplumun ona yüklediği görevlerden biri de karşısına çıkan engeli kendi gücüyle aşmaktır. Kahraman başkasının sözüyle hareket eden bir birey değildir. Bu sebeple burada Selcen Hantun'un sözüyle değil de kendi kararlılığıyla deveyi yendiğini göstermek onun temel amacıdır. Aksi takdirde Oğuz ülkesinde böyle bir söz konuşulmasını istemediği için beylerine övün beni diyerek deve ile mücadele etmeye koyulmaktadır. Hikâyenin anima ve animusun asıl birleştirildiği yerde ise Kan Turalı'nın ötekinin gözünde kahramanlığının yiteceği düşüncesine kapılıp Selcen Hatun'a söylediği sözlerde personasını yansıtmaktadır:

“Her kişi sözün söyledükde Sen orada turasın, ögünesin Kan Turalı zebun oldı. At ardına aldum çıkdum diyesin Gözüm döndü, könlüm gitdi. Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018:196). “

[Herkes sözünü söylediğinde sen orada kalkarsın, övünürsün Kan Turalı kötü oldu. At ardına aldım, çıktım, dersin Gözüm döndü, gönlüm gitti, Öldürürüm seni! dedi.]

Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile mücadele etmeye hazırdır. Personası içsel bir gölge olarak ona geri dönmüştür. Kan Turalı bu gölgeyi yenmek için Selcen Hatun'un samimiyetine ve gücüne inanmalıdır. Selcen Hatun ok attığında bu özellikleri kabullenerek gölgesiyle barışmış ve animası ile bütünleşmiştir. Kan Turalı'nın personası yani ötekinin gözü onun animasını ile bütünleşmesine engel olacakken bunu fark edip gölge tarafını yenmeye çalışmamış onunla yüzleşip barışmıştır.

4. Gölge Arketipi

Her insan toplum tarafından etkilenir. Bu etki persona arketipinde toplumun kabul edeceği özellikleri ön plana çıkarmaya çalışmak şeklinde olabildiği gibi toplumun kabul etmeyeceği özellikleri bastırmaya, kişiliğimizin karanlık odalarında saklamaya çalışmak şeklinde de olabilir. Bu nedenle her insan kişilik bünyesinde toplumun kabul etmeyeceği özellikleri içeren persona arketipine karşıt karanlık bir yön yani gölge arketipi barındırır. Gölge arketipi kişinin toplum tarafından idealize edilmiş insan profiline uymayan ve bu uyumsuzluk nedeniyle utanmasına sebep olan, bilinçdışına bastırıldığı istek ve duygularıdır (Onat 2007: 4). Etik, ahlaki vb. nedenlerle toplum tarafından kabul görmeyen tüm kişilik özellikleri gölge arketipinin içeriğini oluşturur. Ancak tüm bu karanlık niteliklere rağmen bireyin ruhsal sağlığı bu karanlık özelliklerini ne derece iyi bastırıp bilinçdışında tutabildiği ile ilgili değildir. Kişinin iyi bir ruh sağlığına sahip olması gölge arketipinin niteliklerinin bilinçdışına bastırılmasına değil aksine bu niteliklerin bilinç düzeyinde farkına varılmasına bağlıdır (Bars 2018: 61). Jung (2010)'a göre; gölge arketipinin içerikleri tümüyle kötü olmuş olsaydı insan için bir problem çıkmayacaktı. Fakat gölge arketipinin içerikleri ilkel ve toplumsal açıdan uyumsuz olduğu için rahatsız edicidir ama tamamıyla kötü değildir. Bilakis gölge arketipi insanoğlunun varoluşunu süsleyecek nitelikler taşır (Serrican 2015:1208). Kısacası insanın toplumun sınırlarını çizdiği ideallerin dışında kalan kişilik özelliklerini topluma ait olmak adına bastırmaya çalışması bu özelliklerin kötü ve kendisi için zararlı olduğu anlamına gelmemektedir. İnsanın belirli bir olgunluğa erişmesi ve kendini keşfetmesi için kişiliğinin bu karanlık niteliklerini keşfetmesi ve hatta bilinçli benliği ile savaşması zorunludur (Aşkaroğlu 2013: 126).

Bireyselleşme sürecine başlayan her kahraman bir dizi sınavdan geçmektedir. Bu sınavların başarıyla üstesinden gelen kahraman içindeki gölge tarafları yenmektedir. Bu hikâyede animası ile bütünleşmek için yola çıkan Kan Turalı üç tane dışsal bir tane de içsel gölge ile mücadele edecektir. İlk mücadelesi Selcen Hatun'a kavuşmak için yenmesi gereken üç hayvandır:

“Buğanun zincirin aldılar, salı virdiler. Buynuzu almas cıda kibi, Kan Turalının üzerine sürdi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun alnına bir yumruk eyle urdu kim buğayı göti üzerine çökerdi. Alnına yumruğun tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Çok çalışdılar. Ne buğa yener ne Kan Turalı yener. Küt küt buğa solımağa başladı, ağzı köpüklendi. Kan Turalı aydur: Bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardur, bunun öninden sıçrarayım, ne hünerüm var ise ardından göstereyim didi. Adı görklü Muhammede salavat getürdi, buğanun öninden savuldu. Buğa buynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kerre götürüp yere saldı. Sünükleri hurd oldu. Başdı boğazladı. Pıçak çıkarup derisini yüzdi.” (Ergin 2018: 190).

[Boğanın zincirini aldılar, salıverdiler. Buynuzu elmas mızrak gibi, Kan Turalı'nın üzerine geldi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın alnına öyle bir yumruk vurdu ki boğa kalçası üzerine çöktü. Alnına yumruğunu dayadı, geldi meydanın başına çıkardı. Çok çekiştiler. Ne boğa yenmekte ne Kan Turalı yenmekteydi. Küt küt boğa solumaya başladı, ağzı köpüklendi. Kan

Turalı söyler: Bu dünyayı erenler aklıyla bulmuşlardır, bunun önünden sıçrayayım ne hünerim var ise orada göstereyim dedi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, boğanın önünden çekildi. Boğa boynuzu üzerine dikildi. Kuyruğundan üç kere tutup yere vurdu. Kemikleri kırıldı. Başını boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü.]

Bireyselleşme sürecinin ilk engelini böyle aşan Kan Turalı bu engeli aşarken aklını kullanmaktadır. Dışsal olan ilk gölge alt edilmektedir. Kan Turalı'nın bu yolculukta aşması gereken ikinci engel aslandır. Aslanı yenerek üçüncü engele geçecektir:

“Kan Turalı mere kâfir aslanını koyuvir gelsün didi. Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem iki piçeyile idüm, sana sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı, meded didi. Aslanı koyu virdiler, sürdi geldi. Kan Turalı bir kepenegi kapağına toladı, aslanun pençesine sunu virdi. Adı görklü Muhammed salavat getürdi, aslanun elin gözedüp bir yumruk eyle urdı kim yumruk çenesine tokındı, uvatdı. Sügsüninden tutdı bilini üzdi, andan getürüp yere urdı, hurd oldı” (Ergin 2018: 190-191).

[Kan Turalı bre kâfir aslanını saliver gelsin, dedi. Kara çelik öz kılıcım yok ki saldırdığı an ikiye böleyim, sana sığındı cömertler cömerdi gani Tanrı, yardım dedi. Aslanı koyuverdiler, sürüp geldi. Kan Turalı kepenegi trnağına doladı, aslanın pençesine sunuverdi. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Aslanın elini gözetip öyle bir yumruk vurdu ki çenesine geldi ve çenesi kırıldı. Boyun kökünden tutup belini kırıdı. Sonra getirip yere vurdu, kemikleri kırıldı.]

Böylelikle Kan Turalı ikinci engeli de imanı ve gücüyle aşmıştır. İkinci gölge arketipini de alt eden Kan Turalı için son gölge deveyi yenmektir. Eğer bu engeli de aşarsa Selcen Hatun'a kavuşacaktır ve animası ile bütünleşip kahramanlık yolculuğunu tamamlayacaktır.

“Canavarlar serhengi devedür, anun ile dahı oyun oynasun didi, andan sonra kızı virevüz didi. Kan Turalı adı görklü Muhammede salavat getürdi, deveye bir tepme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı. Basup iki yirden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı, tekürün önüne bıraktı” (Ergin 2018: 192).

[Canavarlar serdarı devedir. Onunla da oyun oynasın, dedi. Ondan sonra kızı veririz dedi. Kan Turalı adı güzel Muhammed'e salavat getirdi. Deveye bir tepme vurdu. Deve bağırdı. Bir daha vurdu. Deve ayağı üzerinde duramadı, yıkıldı. Üstüne gelip iki yerden boğazladı. Arkasında iki kemer çıkarıp Tekür'ün önüne bıraktı.]

Üçüncü gölgeyi de başarıyla yenen Kan Turalı bu üç engeli aşınca içindeki gölge tarafları yenmiştir. Sırada içsel olan gölgesini yenmek için Selcen Hatun ile savaşıacaktır:

“Her kişi sözün söyledükde
Sen orada turasın, ögünesin
Kan Turalı zebun oldı
At ardına aldum çıkdum diyesin
Gözüm döndi, könlüm gitdi
Öldürerem seni didi.” (Ergin 2018: 196).

*[Herkes sözünü söylediğinde
Sen orada kalkarsın, övünürsün
Kan Turalı kötü oldu
At ardına aldım, çıktım, dersin*

Gözüm döndü, gönlüm gitti, Öldürürüm seni! dedi.]

Kan Turalı'nın bu sözleri Selcen Hatun'u sinirlendirmiştir. Kendisince açıklama yapsa da Kan Turalı Selcen Hatun'u öldürmekte kararlıdır. Çünkü personası bunu yapmasını gerektirmektedir. Otoritesinin sarsılıp ötekinin gözünde varlığını ve yiğitliğini yitirdiğinde Kan Turalı soyut anlamda ölmüş olacaktır. Bunun yaşanmaması için içindeki gölge tarafa yenik düşerek Selcen Hatun ile mücadele etmeye hazırdır:

“Aydur: Yiğit at ohunu. Kan Turalı aydur: Kızların yolu evveldür evvel sen at didi. Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. İlerü gelüp Selcen Hatun'u kucaklayup barışmışlar soruşmuşlar.” (Ergin 2018:197).

[Söyler: Yiğit at okunu. Kan Turalı söyler: Kızların sırası öncedir önce sen at dedi. Kız bir ok ile Kan Turalı'yı attı. Şöyle ki başında olan bit ayağına indi. İleri gelip Selcen Hanun'u kucaklayıp barışmışlar, öpüşmüşler.]

Kendini ötekinin gözünde kendini diri tutmak isteyen Kan Turalı Selcen Hatun ile mücadele etmeye başlamıştır. Fakat sonra onun üstünlüğünü kabul etmiş ve bu isteğinden vazgeçmiştir. Çünkü Selcen Hatun için canını tehlikeye atıp üç canavarı alt etmiştir. Bu içsel gölgeye yenilirse diğer yendiği dışsal gölgelerin bir anlamı kalmayacaktır. Bunu anlayan Kan Turalı arzu nesnesi olan Selcen Hatun ile barışmış ve dönüş aşamasına geçmiştir.

6. Yaşlı Bilge Adam (Yüce Birey) Arketipi

Yaşlı bilge adam arketipi içeriğinde toplumun değerleri doğrultusunda topluma yön gösteren, önderlik eden ve toplum tarafından saygı duyulan bir karakter niteliği taşır. Bu arketip sıklıkla kahramana zor zamanlarda yol gösterip onun doğru yolu seçmesini sağlayan ve böylece onun kahraman olmasında büyük katkıları olan bir figür olarak çıkar karşımıza (Karagözlü 2012:1410). Yüce birey arketipi kahramana desteğini kahraman bir hata yapmadan önce ona çeşitli uyarı mesajları göndererek yahut kahramanın hatasından sonra onun yeniden toparlanıp dirilmesine yardım ederek ve onu terk etmeyerek gösterir. Bu yaşlı bilge aklın, bilginin, sağduyunun ve sezginin temsilcisidir ve kahramanı bu özellikleri sayesinde doğru yola kavuşturur (Tek 2015: 72).

Jung'a göre bilginin, aklın, sağduyunun ve sezginin temsilcisi olan bu yaşlı bilge adamın en önemli ahlaki özellikleri iyi niyeti ve yardımseverliğidir (Jung 2017: 91). Yaşlı bilge adam arketipinin bu niteliklerine bakıldığında bu arketipin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcilerinin Dede Korkut ve Hızır olduğu söylenebilir (Karagözlü 2012: 1411). Bu bağlamda bakıldığında zor durumda kalan, başı sıkıştığında beklenmedik bir anda kendilerini bu zor durumdan kurtaracak bir yardım alan kişilerin kendilerine yardım eden kişiye kullandıkları “Hızır gibi yetiştin!” söylemi bu arketipin dil geleneğine yansımaları olarak düşünülebilir. Yaşlı bilge arketipi aynı zamanda toplumun değişmeyen değerlerini kişi boyutunda temsil eden karakter olmakla birlikte hem bireysel hem de toplumsal gelişimini tamamlamış olması nedeniyle de kahramanın erişmek istediği diğer yarısıdır (Kanter 2005: 133). Bu nedenle yaşlı bilge adam arketipi toplumun ideallerini onları gerçekleştirmiş bir şekilde bünyesinde barındıran, saygı duyulan, iyiliğin, doğruluğun, sağduyunun ve kahramanın erişmeyi arzuladığı bilgeliğin, toplumun değerlerinin temsilcisidir.

Kahramanın animası ile bütünleşmek yani tamlığa ulaşmak için çıktığı bu yolculukta en büyük yardımcısı yüce birey arketipinde olan Selcen Hatun'dur. Kahramanın bireyselleşme

sürecini tamamlamasında ona yardım etmektedir. Hem Kan Turalı'nın animası oluşuyla hem de düşman geldiğinde onu bu şekilde uyarmasıyla Selcen Hatun bu arketipi sergilemektedir:

“Kız hazır idi. Bakdı görđi ılgar yetdi. Atın oynatdı, Kan Turalının üzerine geldi.

Soylamış, görelüm hanum ne soylamış: Gafil olma kara başun kaldur yigit

Ala kıyma görklü gözün açgıl yigit Karularundan ağ ellerin bağlanmadan Ağ alınınun kara yire depilmedin

Gafil ile görklü başun kesilmedin Alça kanun yir yüzine dökülmedin Yağı yetdi düşmen irđi

Ne yatursın kalkgıl yigit” (Ergin 2018: 194).

[Kız hazırđı, baktığında görđü ki atlılar gelmekte. Atını oynattı. Kan Turalı'nın üzerine geldi. Soylamış, görelim hanım ne soylamış:

Gafil olma, kara başını kaldır yiğit!

Ala çekik, güzel gözlerini açsana yiğit! Arkandan ak ellerin bağlanmadan,

Ak alnın kara yere tepilmeden, Habersizce görklü başın kesilmeden, Alca kanın yere dökülmeden, Düşman geldi, düşman ulaştı,

Ne yatarsın kalksana yiğit!]

Onu düşmana karşı uyandıran Selcen Hatun burada yüce birey arketipini üstlenmektedir. Eğer düşman Kan Turalı'yı bassaydı Kan Turalı bireyselleşme sürecini tamamlayamayacaktır. Dolayısıyla animası ile bütünleşmeden ölecekti ve kahraman olamayacaktır.

Hikâyedeki bir diğđer Yüce Birey arketipi ise her hikâyede daimi bulunan Dede Korkut'tur. Dede Korkut bilge kişiliğini soylamalarında ve dualarında yansıtmaktadır:

“Dedem Korkut gelüben boy boyladı, soysoyladı

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yir gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimlü gidimlü dünya

Ahır son uçı ölümlü dünya.

Yöm vireyim hanum, Karlu kara tağların yıkılmasun, kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün! Kamın akan görklü suyun kurımasun, kadir Tanrı seni namerde muhtaç itmesün, çarpar iken ağ boz atun büdrimesün, çalışanda kara polat öz kılıcın gedilmesün, Allah viren ümizün üzilmesün, ahır sonı aru imandan ayırmasun, ağ alnunda biş kelime du'a kılduk kabul olsun, yağşdursun dürişdürsün günahunuzu adı görklü Muhammede bağışlasun hanum hey.” (Ergin 2018: 198).

[Dedem Korkut gelip şen ezgi çaldı. Boy boyladı, soy soyladı:

Şimdi hani dediğim Bey erenler?

Dünya benim diyenler

Ecel aldı toprak gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimli gidimli dünya

En son ucu ölümlü dünya.”

Dua edeyim hanım, ölüm geldiğinde temiz imandan ayırmasın! Yüce Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Allah'ın verdiği umudun kırılmasın! Ak alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Âmin diyenler Allah'ın yüzünü görsün! Derlesin, toplasın, günahlarını adı güzel Muhammed adına başıslasın Hanım hey!]

Hikâyeden alınan bu bölümde “yaşlı bile adam” arketipinde olan Dede Korkut’u görmekteyiz. Dede Korkut öncelikle persona arketipini yermektedir. En sonunda bu dünyadan göçüp gidileceğini bu dünyanın kimseye kalmayacağını anlatan Dede Korkut; insanların ötekinin gözünde ‘tam’ olmak için harcadığı güç ve zamanın boşa olduğunu anlatmaktadır. İnsan ötekinin gözünde ne ise odur söylemini yeren bir oğuzname söylemiştir. Metinde beylere ve insanlara karşı bunu söyleyen Dede Korkut’un asıl amacı okuyucu kitlesine ulaşip onlarda farkındalık yaratmaktır. Yaşlı bilge adam arketipinin de görevi arasında insanları aydınlatmak ve onlara yardım etmek yer almaktadır. Burada da Dede Korkut persona yani ötekinin insana yüklediği görünümün boş uğraş olduğu mesajını vermekle bu arketipi temsil etmektedir. Eş, aile, çocuk, mal, mülk hepsi bencilce yapılan eylemlerdir insanın tamlık hissetmesi ve kendinde olan eksikliği gidermek için düşünülen arzu nesnesidir. Ötekinin insana yüklediği bu eylemler birey tarafından elde edilmesi zorunlu olarak görülmektedir. Dede Korkut burada bunların geçici olduğunu vurgulamaktadır. Dede Korkut’un ettiği bu duadaki kelimelerin anlamları vardır. Bu kelimelerin her biri bir değeri sembolize etmektedir. At, yüce dağ, çelik kılıç, taşkın akan su, gölgeli kaba ağaç, ümidin kırılmaması, günahların başıslanması kelimeleri maddi ve manevi gücü temsil etmektedir. Dede Korkut’un bu duası kahramanın beyliğinde sahip olduğu maddi güçleri yitirmemesi yani ötekinin gözünde yükselmesi ve en büyük öteki olan Allah katında iyi olmak için de günahların başıslanması dileğinde bulunmuş ve bunun için dua etmiştir.

7. Ben Arketipi

Jung’un arketipler teorisinde en merkezi konuma sahip olan arketip ben arketipidir. Bunun nedeni ben arketipi ile başlayan bireyselleşme sürecinin bu arketipin gerçekleştirilmesini hedeflemesidir. Bireyselleşme süreci kısaca kişinin bilinçdışı kişilik özelliklerinin farkına varması bunları kabul etmesi, bilinçdışı ve bilincini bütünleştirmesi sürecidir. Bu süreç içerisinde kişiliğin birbirine zıt nitelikleri arasında denge ve uyumu gerçekleştirilmesi nedeniyle ben arketipi merkezi bir konuma sahiptir. Bu denge ve uyum işlevinden dolayı ben arketipine “düzen arketipi” de denilmektedir. Bu işlevler ile birlikte ben arketipinin birincil işlevi bireyselleşme sürecini tamamlamış, erginleşmiş bireylerin ortaya çıkmasını sağlamaktır (Sambur 2005:102). Kişinin ruhsal olgunluğa ruhsal yapısındaki merkezi bir konuma sahip olan ben arketipi ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu takdirde erişebilir. Kişi ruhsal yapısındaki bu arketipi fark ettiği anda kendi potansiyelinin farkına varacak ve bu merkezi arketipin özüne inmeye, ona ulaşmaya çalışacaktır. Bu hedefini gerçekleştirdiği oranda kişi ruhsal bir olgunluğa kavuşacaktır (Namlı 2007:1212). Bu bağlamda bakıldığında ben arketipinin kahramanın bireyselleşme sürecini başlatan ve onun özünün keşfedilmesi sonunda kahramana bir benlik bütünlüğü, bilgelik kazandıran arketip olduğu düşünülebilir. Jung ben arketipine öyle ayrıcalıklı bir önem vermektedir ki bilinçdışının merkezi arketipi olan bu arketipi Tanrı algısının çıkış olarak görmektedir. Böylece bireyselleşme süreci ile birlikte ben arketipinin gerçekleştirilmesi insanın Tanrısallaşması anlamına gelmektedir (Sambur 2005:103). Animası ile bütünleşip tamlığa ermek isteyen Kan Turalı bu bireyselleşme sürecini başarıyla tamamlayarak dönüş aşamasını gerçekleştirmiştir. Kan Turalı dönüş aşamasını gerçekleştirmesiyle animası ile bütünleşmiş ve artık tamlığa ulaşmış bir birey olmuştur.

“İrağından yakınından geliştiler, gizlü yaka tutuban yiliştiler, tatlu damağ virüben sorışdılar, ağ boz atlar binüben yortışdılar, big babası yanına iriştiler. Babası oğlançuğın gördi, Allaha şükürler eyledi. Oğluyile geliniyile Kanlı Koca Oğuz’a girdi. Gök ala görklü çemene çadır dikdi. Atdan aygır devedan buğra koyudan koç kırdurdu. Dügün itdi, kalın Oğuz biglerin ağırladı. Altunluça günlüğün diküp Kan Turalı gerdeğine girüp muradına maksudına iriştidi. Dedem Korkut gelüp şadılık çaldı, boy boyladı soy soyladı” (Ergin 2018:198).

Uzağından yakınından dolaştılar. Gizli yer köşe bulup koklaştılar. Tatlı damak verip öpüştüler. Ak boz atlara binip sürdüler. Bey babası yanına vardılar. Babası oğlunu gördü, *[Allah’a şükürler etti. Oğlu ve geliniyle Kanlı Koca Oğuz’a girdi. Göğü ala güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç üretti. Dügün etti. Bütün Oğuz Beylerini ağırladı. Altınlıca çatılı otağ dikip Kan Turalı gerdeğe girdiğinde muradına ve amacına ulaştı. Dedem Korkut gelip şen ezgiler çaldı, boy boyladı soy soyladı.]*

Bireyselleşme sürecine çıkan Kan Turalı ayrılma ve erginlenme aşamasını tamamlayarak dönüş aşamasına geçmiştir. Bu aşamada animası ile bütünleşen Kan Turalı ayrıldığı baba ocağına geri dönmüş ve Selcen Hatun’a yani arzu nesnesine ulaşarak da kendini tamamlamıştır. Kendinde eksik olan bu arzu nesnesi Kan Turalı’yı tamlığa erdirmiş ve onun bireyselleşme sürecinde aktif olarak rol oynamıştır. Ötekinin gözünde kendini kanıtlayıp içindeki gölge tarafları yenen Kan Turalı artık bireyselleşme sürecini tamlamış ve içsel huzura ulaşmış bir bireydir.

SONUÇ

Edebi bir metin olan Dede Korkut Hikâyelerinin analitik psikoloji içerisinde yer alan arketipsel sembolizm bakımından incelenmesi, bu eserin ilk okunduğunda fark edilemeyen saklı yönlerini ortaya çıkarır ve bu saklı yönlerin oluşturduğu sembollerin derinliğine inildikçe hikâyede anlatılan olaylar psikolojik açıdan derinleşir. Dede Korkut Hikâyeleri istek dışında bir araya getirilmiş parçalar bütünü değildir. Organik bir yapıya sahip olan bu eser içsel bir tutarlılık sergilemektedir. Bu tutarlılığı anlamının başka bir yolu da eserin barındırdığı arketipleri incelemektir. Jung’a göre, ruh denen görüngü, psişenin bilinç öncesi yapısında evrensel olarak var olan ilk imgelere dayanır. Ruhun güncel davranışlarındaki imgeler, onun arketipik yani kolektif bilinçdışına ait olduğunu göstermektedir. Evrensel insanlığın çarpıtılmamış ilk ürünleri olan bu arketipler bireylerin ruhsal gelişiminde ve çevresine uyumda önemli bir rol oynayan kolektif bilinçdışına şifrelenmiş unsurlardır. İnsanlığın evrensel psikolojik mirası olan kolektif bilinçdışı bu imgeler ve arketiplerden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sadece kurgudan ibaret olmayan Dede Korkut Hikâyeleri bir döneme şahit olan semboller, imgeler ve arketiplerle doludur. Bireyin iç dünyasına sembolik yolculuk yaparak evrensel mesajlar ileten Dede Korkut Hikâyeleri toplumsal belleğin en önemli taşıyıcısıdır.

Çalışmada arketiplerin tanıtılmasından sonra anlatıların başkişisinin yani kahraman arketipi içinde yer alan Kan Turalı’nın bireyselleşme süreci çözümlenmiş; ayrılma- erginlenme-dönüş aşamaları ile kahramanın yolculuğu anlatılmıştır. Oğuzların sosyo-kültürel yaşamında annenin rolü Kan Turalı’nın annesi vasıtasıyla anne arketipi ile anlatılmıştır. Kahramanların bireyselleşme sürecinde karşılaştığı içsel ve dışsal engeller olan gölge arketipi boğa, aslan, deve ve Selcen Hatun ile anlatılmıştır. Ötekinin gözünde kendini var etmeye çalışan kahramanın toplum için taktığı maskesi yani persona arketipi Kan Turalı ile anlatılmıştır. Kadının içindeki erillik olan animus Selcen Hatun aracılığı ile anlatılmıştır. Erkeğin içindeki dişillik olan anima arketipi Kan Turalı’nın hayalindeki alp tipi kadın ile anlatılmıştır. Yüce birey ya da yaşlı bilge adam arketipi ise her hikâyenin sonunda boy boylayıp soy soylayan ve dua eden Dede Korkut ve Selcen Hatun ile

anlatılmıştır. Bireyselleşme sürecini tamamlayıp ruhsal olgunluğa ulaşan kahramanlar olan Kan Turalı, dönüş aşamasını tamamladıktan sonra ben arketipi içinde anlatılmıştır. Adı geçen bu karakterler merkezinde hikâyede geçen arketipler derinlemesine açıklanmıştır. Bu açıklamanın sonucunda hikâyenin klasik inisiyasyon yapısında olduğu görülmektedir. Kahraman içsel ve dışsal sınavlardan geçerek ikinci doğumunu gerçekleştirmektedir. Hikâyede adı geçen kadın karakterlerin animus, anne ve gölge arketipi içinde yer aldıkları görülmektedir. Animus ve anne arketipinin yüce ana, ideal eş ve alp tipi kadın özellikleri taşıdığı görülmektedir. Hikâyedeki bellek aktarımını sağlayan ve her zaman kahramanın gölgeye yenilmemesi için dua eden Dede Korkut'un yaşlı bilge adam olarak yetkili kişi olduğu görülmektedir. Kan Turalı kendisinde eksik olan arzu nesnesine ulaşmak için yolculuğa çıkmaktadır. Özne eksik bir varlıktır ve tüm çabası kendini tamamlayacak nesnesini bulmaktır. Kan Turalı anlatısı arketipsel sembolizm çerçevesinde incelendiğinde bir karakterin birden fazla arketip içinde yer alabildiği görülmektedir: Selcen Hatun'un animus, anima, gölge, yüce birey arketipinde bulunduğu gibi. Hikâyenin dramatik kurgusunun içinde yer alan karşıt güçler incelendiğinde, Oğuzların kültür ve geleneklerinde cesaret, dürüstlük, sadakat, vefa, mertlik, pratik düşünme, ahlaki değerler gibi evrensel unsurların öne çıkarıldığı görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri sadece estetik bir metin değil; kolektif bilinçdışını içinde barındıran mitik bir eserdir. Türk kültürünün psiko-kültürel ve psiko-sosyal yaşamlarını aktaran bir mirastır. Doğu kültürünün en önemli hazinesi olan bu eserin üzerine çalışıldıkça anlamsal boyutta daha çok şey keşfedilecektir. Psikoloji bilimi bireyi ele alan dinamik bir gelişim içerisinde olduğu için ve Dede Korkut Hikâyelerinde bulunan bireylerin bilinçdışının da kolayca ortaya çıkarılmadığı için Dede Korkut Hikâyeleri her zaman incelenmeye açık bir eser olarak kalacaktır. Oğuzların psiko-kültürel ve psiko-sosyal yapılarının, ilgili konuya dair yapılacak olan yeni çalışmalar ve arketipler vasıtasıyla daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AŞKAROĞLU, Vedi. "Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Buğaç Han Anlatısı Üzerine Simgesel/Arketipsel Bir Çözümleme". Karadeniz Uluslararası Bilim Dergisi, 17: 120-132, 20013.

BARS, M. Emin. "Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlemesi". Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 44: 57-75, 2018.

ÇETİNKAYA, Gülnaz. Dede Korkut Hikâyelerinde Semboller. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015.

ERGİN, Muharrem. Dede Korkut Kitabı 1-2. (2. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.

FREUD, Sigmund. Cinsiyet Üzerine. (çev. A, Avni Öneş). (17. Baskı), İstanbul: Say Yayınları, 2014.

GÖKALP, Ziya. Kültür ve Medeniyet, Türkçülüğün Esasları (3. Baskı), Konya: Gençlik Kitabevi Yayınları, 2013.

GÜRSES, İbrahim. "Jung'cu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufi Öyülerin Değerlendirilmesi: Simurg Örneği". Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16: 77-96, 2007.

IRMAK, Yılmaz; Ava, Uğur. “Âşık Garip Hikâyesinde Arketipsel Sembolizm”. Samsun: Dede Korkut Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6/13:16-28, 2017.

JUNG, C. Gustav. Bilinçdışına Yaklaşım, İnsan ve Sembolleri (1. Baskı), (çev. Hatice Mukaddes İlgün), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017a.

----- . Dört Arketip (6. Baskı), (çev. Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları, 2017b.

----- . Analitik Psikoloji (2. Baskı), (çev. Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayıncılık, 2006.

KANTER, M. Fatih. “Dede Korkut Hikâyelerinin Arketipsel Sembolizm Yöntemiyle Çözümlemesi”. Ankara: Arayışlar Dergisi, İnsan Bilimi Araştırmaları, 14: 132-138, 2005.

KARAGÖZLÜ, Volkan. “Arketipsel Sembolizm Bağlamında Mihr ü Vefa Mesnevisinin İncelenmesi”. Electronic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7/1: 1405-1421, 2012.

KOÇAK, Aynur-GÜRÇAY, Serdar. “Anne Arketipi Ekseninde Uygur Destanları”. Electronic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12/5:265-278, 2017.

NAMLI, Taner. “Arketipsel Sembolizm Açısından Elif Şafak’ın ‘Pinhan’ Romanının İncelenmesi”. Electronic Turkish Studies- International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2/4:1210-1230, 2007.

ONAT, Gökşen. Elif Şafak’ın Romanlarının Arketipsel Sembolizm Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2007.

SAMBUR, Bilal. Bireyselleşme Yolu. (1. Baskı), Ankara: Elis Yayınları, 2005.

SERRİCAN, Ece. “Carl Gustav Jung’un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması”. International Journal of Social Sciens and Education Research, 1/4: 1205-1215, 2015.

SUNGURLAR, Işık. Bir Arketip Olarak Gölge. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, 2013.

TALİANOVA, Mariia. Türk ve Rus Halk Masallarında Kadın Arketipinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2015.

TEK, Zeynep. “Safiye Erol’un Dineyri Papazı Adlı Romanında Yüce Birey Arketipinin Görünümü”. Ankara: Bizim Külliye, Edebiyat ve Psikoloji Sayısı, 66: 72-76, 2015.